

ROSSIYA MUSTAMLAKACHILIGI DAVRI TARIXINING G'ARB
TARIXSHUNOSLIGIDA O'RGANILISHI

Akbarov Raxmatillo Murtozali o'g'li

Namangan davlat pedagogika instituti Falsafiy va tarixiy fanlar kafedrası v.b.
dotsenti, Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktoriE-mail: Saiadakbar01@mail.ruORCID: <https://orcid.org/0009-0009-1703-7735>DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.20659526>

Annotatsiya: Mazkur maqolada Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi mustamlakachilik siyosati va uning tarixiy jarayonlari g'arb tarixshunosligida qanday tadqiq etilgani tahlil qilinadi. Seymur Bekker, Jeff Sahadeo, Aleksandr Morrison, Maykl Xodarkovskiy, Jin Noda hamda H       Carr     d'Encausse kabi olimlarning asarlari asosida Rossiya mustamlakachiligining siyosiy, iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy jihatlari yoritiladi. G'arb tarixchilari tomonidan mustamlakachilik jarayonining imperiyaviy boshqaruv, mahalliy jamiyatlar bilan munosabatlar va sivilizatsiyalararo aloqalar nuqtayi nazaridan baholangani ko'rsatib beriladi.

Kalit so'zlar: Rossiya imperiyasi, Markaziy Osiyo, mustamlakachilik, g'arb tarixshunosligi, Turkiston, Buxoro, Xiva, tarixiy tadqiqotlar

ИЗУЧЕНИЕ ИСТОРИИ ПЕРИОДА РОССИЙСКОГО
КОЛОНИАЛИЗМА В ЗАПАДНОЙ ИСТОРИОГРАФИИ

Аннотация: В данной статье анализируется, как колониальная политика Российской империи в Центральной Азии и связанные с ней исторические процессы исследовались в западной историографии. На основе трудов таких ученых, как Seymour Becker, Jeff Sahadeo, Alexander Morrison, Michael Khodarkovsky, Jin Noda и H       Carr     d'Encausse, освещаются политические, экономические, культурные и социальные аспекты российского колониализма. Показано, что западные историки рассматривают

колониальный процесс с точки зрения имперского управления, взаимоотношений с местными обществами и межкультурных связей.

Ключевые слова: Российская империя, Центральная Азия, колониализм, западная историография, Туркестан, Бухара, Хива, исторические исследования

WESTERN HISTORIOGRAPHY ON THE HISTORY OF THE RUSSIAN COLONIAL PERIOD

Abstract: This article analyzes how the colonial policy of the Russian Empire in Central Asia and its historical processes have been studied in Western historiography. Drawing on the works of scholars such as Seymour Becker, Jeff Sahadeo, Alexander Morrison, Michael Khodarkovsky, Jin Noda, and Hélène Carrère d'Encausse, the political, economic, cultural, and social dimensions of Russian colonialism are examined. The study demonstrates that Western historians have evaluated the colonial experience through the perspectives of imperial governance, relations with local societies, and intercultural interactions.

Keywords: Russian Empire, Central Asia, colonialism, Western historiography, Turkestan, Bukhara, Khiva, historical research

KIRISH

XIX asrning ikkinchi yarmida Rossiya imperiyasi Markaziy Osiyo hududlarini bosib olib, mintaqada o'z mustamlakachilik siyosatini amalga oshirdi. Ushbu jarayon uzoq vaqt davomida rus va sovet tarixshunosligida imperiya manfaatlari nuqtayi nazaridan talqin qilindi. XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab esa g'arb tarixchilari Rossiyaning Markaziy Osiyodagi faoliyatini mustamlakachilik, imperiyaviy boshqaruv va mahalliy jamiyatlarning transformatsiyasi nuqtayi nazaridan tadqiq eta boshladilar.

Amerikalik tarixchi Seymour Bekker (1934-2020) Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi siyosatini chuqur o'rgangan olimlardan biridir. Uning "Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924" (Markaziy

Osiyodagi Rossiya protektoratlari: Buxoro va Xiva (1865–1924) asari Buxoro amirligi va Xiva xonligining Rossiya protektoratiga aylanish jarayonini tahlil qiladi. [1] Muallif Rossiya siyosatining dastlab Buyuk Britaniyaning mintaqaga kirib kelishini cheklashga qaratilganini, keyinchalik esa faol aralashuv siyosatiga aylanganini ko'rsatadi. Bekkerning fikricha, Rossiya va mahalliy davlatlar o'rtasidagi munosabatlar oddiy harbiy bosib olish bilan cheklanib qolmagan, balki murakkab siyosiy va iqtisodiy jarayonlarni ham o'z ichiga olgan.

Kanadalik tarixchi Jeff Sahadeo "Russian Colonial Society in Tashkent, 1865–1923" (Toshkentdagi rus mustamlaka jamiyati (1865–1923) nomli asarida Toshkent shahridagi rus mustamlaka jamiyatini o'rganadi. [2] Tadqiqotda podsho amaldorlari, sovet byurokratlar, rus ishchilari, musulmon zodagonlari va mahalliy savdogarlarning qarashlari tahlil qilinadi. Olimning xulosasiga ko'ra, 1865–1923-yillarda Toshkentda yuz bergan siyosiy, ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar mustamlaka jamiyatining shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatgan. U Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi hukmronligini Yevropa mustamlakachiligi kontekstida baholaydi.

Oksford universiteti tadqiqotchisi Aleksandr Morrison Rossiya va Britaniya imperiyalarining mustamlakachilik siyosatini qiyosiy tarzda o'rganadi. Uning "Russian Rule in Samarkand, 1868–1910: A Comparison with British India" (Samarqandda rus hukmronligi (1868–1910): Britaniya Hindistoni bilan taqqoslash) asarida Samarqand misolida Rossiya boshqaruv tizimi tahlil qilinadi. [3] Muallif Rossiya va Britaniya imperiyalari o'xshash muammolarga duch kelgan bo'lsa-da, boshqaruv usullari jihatidan sezilarli farqlarga ega bo'lganini ta'kidlaydi. Asarda mahalliy elitalar bilan munosabatlar, soliq siyosati, harbiy boshqaruv va islomiy sud tizimining faoliyati batafsil yoritilgan.

Maykl Xodarkovski Rossiya imperiyasining Yevroosiyo hududlaridagi kengayishini mustamlakachilik nuqtayi nazaridan tadqiq etadi. Uning "Russia's Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500–1800" (Rossiyaning dasht chegarasi: mustamlaka imperiyasining shakllanishi (1500–1800) asarida

Rossiyaning janubiy chegaralar bo'ylab kengayishi va mustamlaka imperiyasining shakllanishi tahlil qilingan. [4] Muallif Rossiya va mahalliy xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni nafaqat siyosiy va harbiy, balki madaniy to'qnashuv sifatida ham baholaydi. Ushbu tadqiqot Rossiya mustamlakachilik siyosatining tarixiy ildizlarini tushinishda muhim ahamiyatga ega.

Yapon tarixchisi Jin Noda XVIII–XIX asrlarda Qozoq xonliklarining Rossiya va Sin imperiyalari bilan munosabatlarini tadqiq qilgan. Uning “The Kazakh Khanates Between the Russian and Qing Empires” (Qozoq xonliklari Rossiya va Sin (Qing) imperiyalari o'rtasida: Markaziy Yevroosiyoda xalqaro munosabatlar (XVIII–XIX asrlar) asari Markaziy Yevroosiyodagi geosiyosiy jarayonlarni ochib beradi. [5] Muallif qozoq sultonlarining diplomatik siyosati, Rossiya–Sin munosabatlari va chegaraviy hududlar ustidan nazorat masalalarini chuqur tahlil qiladi. Noda Rossiya mustamlakachiligini faqat bosib olish jarayoni sifatida emas, balki murakkab xalqaro munosabatlar tizimining tarkibiy qismi sifatida ko'rsatadi.

Fransuz tarixchisi Helene Carrere d'Encausse Rossiya imperiyasi va musulmon xalqlar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganishga katta hissa qo'shgan. Uning “Islam and the Russian Empire” asarida Rossiya imperiyasining islom dini va musulmon jamiyatlari bilan aloqalari tahlil qilinadi. [6] Muallif Rossiyaning Markaziy Osiyodagi ekspansiyasini nafaqat hududiy bosib olish, balki turli sivilizatsiyalar o'rtasidagi to'qnashuv sifatida talqin qiladi. Bu yondashuv Rossiya mustamlakachiligini yangi nazariy asoslarda baholash imkonini beradi.

XULOSA

G'arb tarixshunosligida Rossiya mustamlakachiligi davri tarixi imperiyaviy boshqaruv, mustamlakachilik siyosati va mahalliy jamiyatlarning transformatsiyasi nuqtayi nazaridan o'rganiladi. Seymour Bekker, Jeff Sahadeo, Aleksandr Morrison, Maykl Xodarkovskiy, Jin Noda va Hélène Carrère d'Encausse kabi olimlar tadqiqotlari Rossiya imperiyasining Markaziy Osiyodagi faoliyatiga nisbatan yangi ilmiy qarashlarni shakllantirdi. Ushbu tadqiqotlarda Rossiya imperiyasi faqat “sivilizatsiya olib kiruvchi kuch” emas, balki klassik mustamlakachi davlat sifatida

baholanadi. Shu bilan birga, mahalliy xalqlarning qarshiligi, moslashuvi va siyosiy faolligi ham alohida tadqiqot obyekti sifatida ko'riladi. Bu esa Rossiya mustamlakachiligi tarixini yanada xolis va kompleks o'rganish imkonini beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Becker S. Russia's Protectorates in Central Asia: Bukhara and Khiva, 1865–1924. London, 2004.
2. Sahadeo J. Russian Colonial Society in Tashkent, 1865–1923. Bloomington: Indiana University Press, 2007.
3. Morrison A. Russian Rule in Samarkand, 1868–1910: A Comparison with British India. Oxford University Press, 2008.
4. Khodarkovsky M. Russia's Steppe Frontier: The Making of a Colonial Empire, 1500–1800. Bloomington: Indiana University Press, 2002.
5. Noda J. The Kazakh Khanates Between the Russian and Qing Empires. Leiden: Brill, 2016.
6. Carrère d'Encausse H. Islam and the Russian Empire. London, 1988.